

P. Fischl Klára–Pusztai Tamás

ELŐZETES JELENTÉS HERNÁDBŰD-VÁRDOMB BRONZKORI TELEPÜLÉSÉNEK KUTATÁSÁRÓL

Hernádbūd-Várdomb területén 2007–2008-ban geodéziai felméréssel, intenzív felszíni leletgyűjtéssel, régészeti célú légifényképek és geofizikai felmérés segítségével kísérletet tettünk a település szerkezeti rekonstrukciójára. A rekonstrukció mellett elvégeztük az összegyűjtött leletanyag régészeti és környezettörténeti értékelését is.

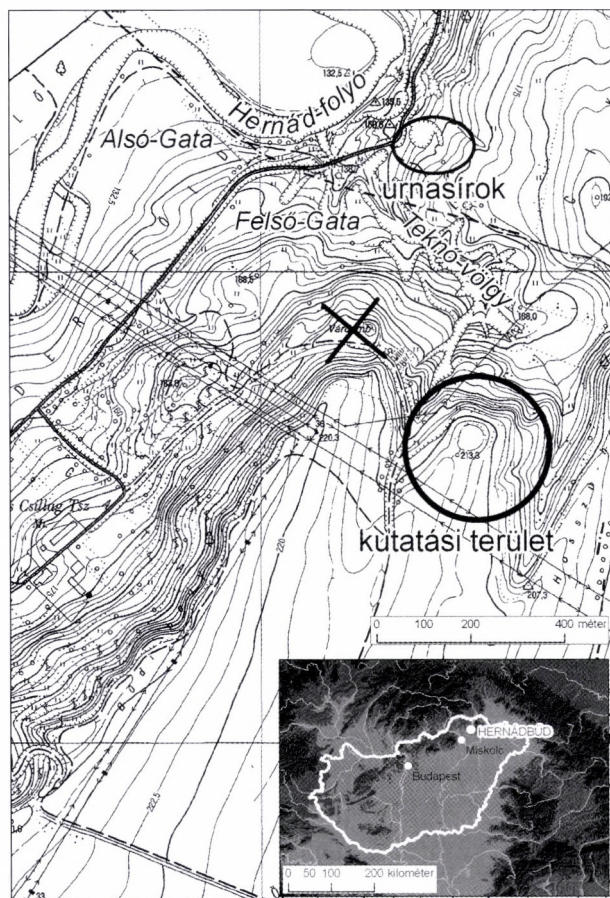
Kulcsszavak: kora bronzkor, erődített település, szerkezeti rekonstrukció, intenzív felszíni leletgyűjtés, felszíni prospekció

A lelőhely kutatástörténete

Hernádbūd-Várdomb Északkelet-Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Hernád folyó magaspartján, Gibárt és Hernádbūd között található (1. kép).¹ A régészeti szakirodalomban az 1800-as évek második fele óta ismert, mint őskori erődítmény, jórészt Csoma József és Szendrey János kutató és ismeretterjesztő munkásságának következtében. A régészeti lelőhely kutatástörténetét a „Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a Kuruc korig” c. könyvben olvashatjuk összefoglalóan (NOVÁK-SÁRKÖZY–FELD 2007, 57–58).

Kalicz Nándor a hatvani kultúra monografikus feldolgozása során a kultúra lelőhelyei között említi Hernádbūd-Várdombot (KALICZ 1968, 117), ezzel megadja pontos kronológiai és kulturális besorolását. A Várdomb területét csak a bronzkori hatvani kultúra ideje alatt lakták, későbbi megtelepedésre utaló nyom sem a szakirodalomból, sem saját kutatásaink alapján nem ismert. Az összes, eddig a lelőhelyről előkerült 4 db fűzesabonyi töredék nem bizonyítja, hogy a középső bronzkor folyamán a területet lakóhelyként használták, csak azt, hogy a fűzesabonyi kultúra népe ismerte a területet. A Várdombot a fűzesabonyi kultúra off site lelőhelyei közé sorolhatjuk csak. A régészeti lelőhely jelenleg szántóterület.

Az 1:10000-es méretarányú EOVS térképek 98-423 számú szelvényén a Várdomb földrajzi elnevezés tévesen, egy a bronzkori erődítéstől és településtől ÉNy-ra található alacsonyabban fekvő, csuszamlással kialakult felszín jelöl (1. kép). Ezen a területen régészeti leletekre vagy jelenségre utaló nyom nem látható.

1. kép Hernádbūd-Várdomb. A kutatási terület elhelyezkedése

Abb. 1 Hernádbūd-Várdomb. Standort des Forschungsgebietes

A miskolci Herman Ottó Múzeum éves régészeti jelentéseiben Hernádbúd-Gata néven írnak a földvár területén történt kutatásokról (SIMÁN 1988, 274). A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Adattárában található Radeczky Béla által 1979-ben gyűjtött helynévanyag alapján Alsó és Felső Gata a Vár alatti magasan fekvő meredek oldalú „völgy”, melyet a Gibárt-Hernádbúd közút választ ketté. E területről kelta leleteket említ és leírja, hogy a korábbi falu településhelye is itt volt. A Gatától a Várdombig húzódó völgy, teknő alakú keresztmetszete miatt a Teknő völgy elnevezést kapta. A céduलाanyaghoz tartozó térképmelléklet alapján a Gata dűlő tehát nem azonos a Várdomb területével, attól É-ÉNy-i irányban található alacsonyabb térszínen, a magasparti lejtőn (1. kép). A két földrajzi egység elválasztását Wolf Mária és Simán Katalin már említi (WOLF–SIMÁN 1985, 81), továbbá ezt erősíti meg Hornyák Mária Gibárt helyneveiről írott dolgozata is (HORNYÁK 4, 12). A Gata elnevezés azonban nemcsak az alacsonyabban levő területekre, hanem a Várdomb területére is él a köznyelvben. Gata középkori települését már 1262-ben pusztaként említik az oklevelek (az Árpád-kori falura vonatkozó adatok: WOLF 1989).

A földvár területén szakszerű régészeti ásatásra még nem került sor. Szabó Sándor az Encsi helytörténeti gyűjtemény és szakkör vezetője diákjaival szondázó ásatást folytatott itt. A leletanyag az Encsi helytörténeti gyűjteménybe került, majd annak megszűnésekor nyoma veszett. A Hernádbúdról előkerült régi leletanyagok számos gyűjteménybe szóródtak szét.² A Herman Ottó Múzeumban csak felszíni gyűjtésből származó és ajándékként kapott tárgyak találhatóak a területről.³ A múzeum raktárában levő leletanyag néhány kivételtől eltekintve a hatvani kultúrába sorolható. A kerámiaanyag átvizsgálása során egy fűzesabonyi kultúrába tartozó töredék mellett a hatvani kultúrával egyidőben, tőle keletre élt Szaniszló/Saniszlau-kultúra (a kultúrához lásd: BADER 1978; BATORA 1998; DANI 2001; DANI 2005; NÉMETI–DANI 2001; NÉMETI–ROMAN 1995; ROMAN–NÉMETI 1989), valamint az ottományi kultúra kialakulásában feltehetően szerepet játszó Érendréd/Andrid-típusú lelet egy-egy töredékét találtuk.⁴

A Hernád magaspartján és völgyében található kulturális és természeti értékek megőrzése és megismerése érdekében a Hernád Medence Térségi Közalapítvány felkérése és segítsége során került sor Hernádbúd-Várdomb régészeti feltárást megelőző multidiszciplináris kutatására. Ennek keretén belül geodéziai, geofizikai mérések, régészeti célú légi-fényképezés, és régészeti szisztematikus terepbejárás és intenzív leletgyűjtés történt a területen. A kutatómunka nem lezárt folyamat, a jövőben további

vizsgálatok elvégzésével szeretnénk növelni a területről szerzett ismereteinket és előkészíteni egy esetleges régészeti feltárást. A dolgozat célja az eddig rendelkezésre álló ismeretanyag alapján a bronzkori település szerkezetének és méretének meghatározása, és az innen előkerült leletanyag régészeti és környezetföldrajzi értékelése.

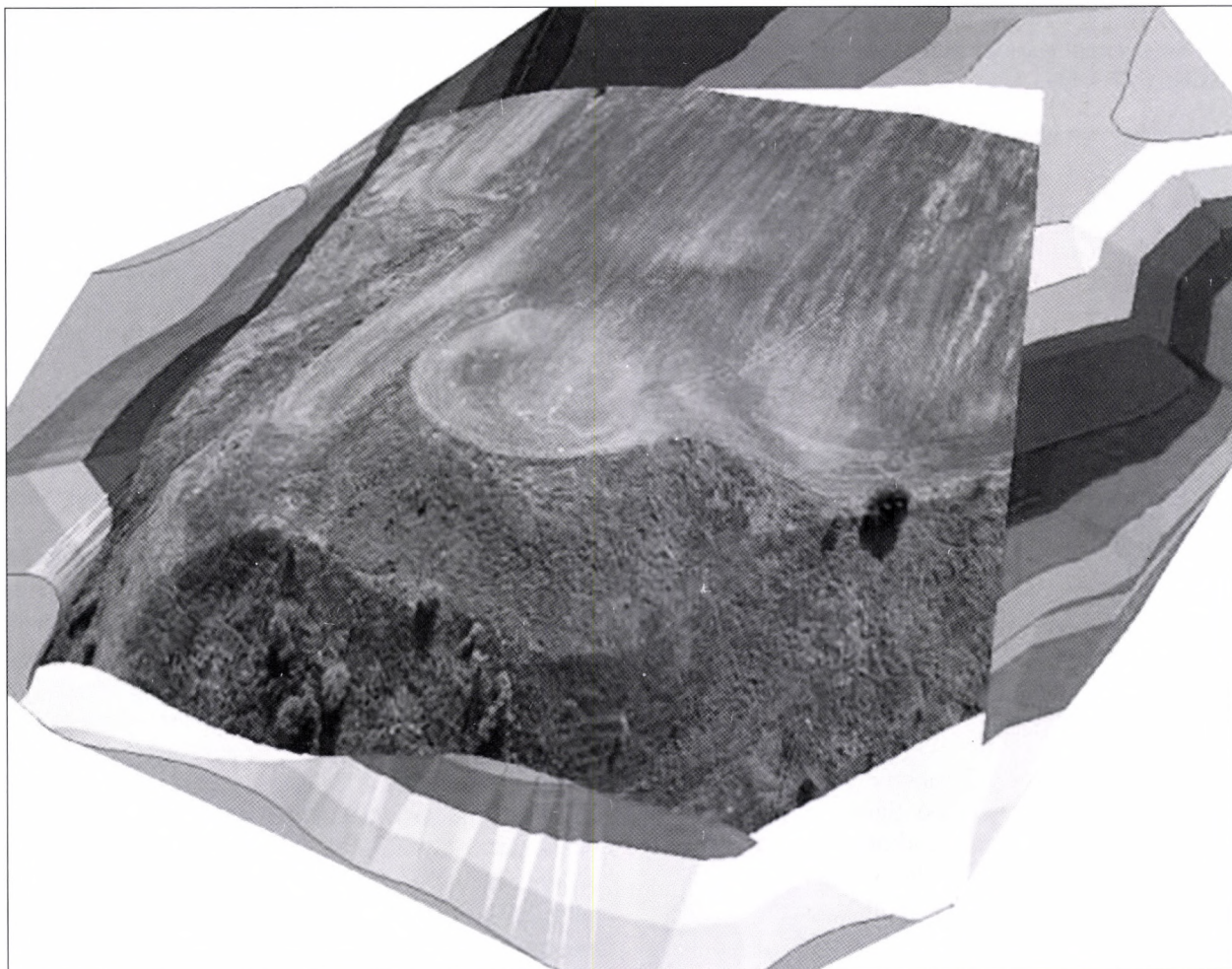
Földrajzi környezet, geodéziai felmérés, légifelvételek

A bronzkori település által elfoglalt magaspartszakasz keleti és nyugati oldalán vízmosásos árkok figyelhetők meg (1–2. kép).⁵ A magaspart (a Hernád úgynevezett III. balparti szakasza) Magyarország legjelentősebb összefüggő magasparti lejtője. Morfológiájában a csuszamlásos formák a meghatározóak. A megfigyelt mozgások csúszópályája a pannóniai üledékben található. A löszképződésnél fiatalabb korú csuszamlások és a folyó alámosó tevékenysége következtében a magaspart a holocénban jelentősen hátrált (SZABÓ 1995).

Hernádbúd-Várdomb területe a magaspart olyan részén fekszik, ahol a Hernád kanyarulatához csatlakozó eróziós árok erősen hátravágódott és átvágta az egykor egybefüggő, közel É-D-i irányú magaspartot és az azzal párhuzamosan futó vízválasztó vonalát. A magaspart peremén futó vízválasztótól keletre eső területek a Szerencs patak vízgyűjtő területéhez tartoznak, a területre érkező csapadékot a Szerencs patak irányába vezetik le. Mivel a Várdomb alatt levő eróziós árok átréselte a vízválasztót és a Szerencs patak felé mutató lejtőbe is hátravágódott, a terület csapadéklevezetése a Várdomb keleti és nyugati oldalán látható vízmosásos árkokon keresztül a Hernád irányába történik. Az eróziós árok hátravágódása és a vízlevezetést szolgáló vízmosásos árkok kialakulása feltehetően a pleisztocén végén elkezdődött.

E két árok és a magaspart szélvonala három oldalról természetes védelmet nyújt a településnek. Feltehetően ezeknek a környezeti viszonyoknak a hatására választotta az ember lakóhelyül a területet. A löszbe könnyen bevágódó vízmosások a bronzkor idején valószínűleg még nem voltak olyan markánsak és mélyek, mint a mai felszínen, de meglétük lehetővé tette, hogy a terület védelmét három oldalról a természet által kialakított formákhoz igazítsák.

A terület első régészeti célú geodéziai felmérését Nováki Gyula és Sándorfi György készítette el 1991-ben (SÁRKÖZY–NOVÁKI 1991, 153–155, 9. kép). 2006-ban a kutatások indulásakor a geofizikai felmérésekkel egyidőben geodéziai mérőállomással újabb, részletes felmérést készítettünk a területről, számos, a további kutatáshoz és a különböző eredetű adatok térinformatikai feldolgozásához is fontos illesztőpont

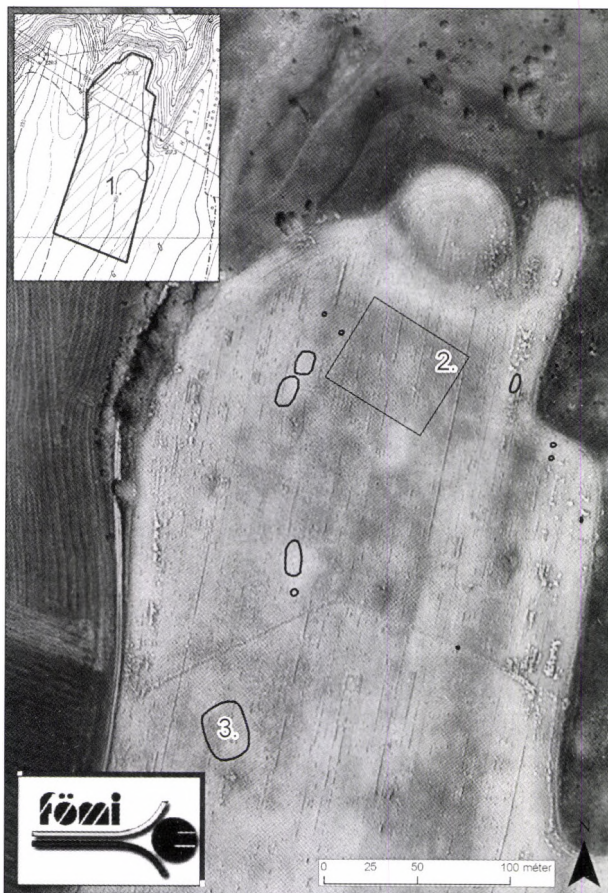
2. kép Hernádbüd-Várdomb. A Várdomb légi felvétele a terület domborzatmodelljére feszítve
 Abb. 2 Hernádbüd-Várdomb. Luftaufnahme von Várdomb auf das Bodenreliefmodell projiziert

bemérésével. A Várdomb geodéziai felméréseinek adataiból készített felületmodellre húzott légifénykép szemlélteti számunkra legjobban az őskori település szerkezetét és közvetlen környezetét (2. kép).

Összegyűjtöttük a vizsgált területre vonatkozóan a FÖMI Adattárban található légifelvételeket.⁶ 2005-ben ortofotót és infravörös felvételt is készítettek a Várdombról. Mindkét felvétel növényborítású időszakban készült, rajtuk – elősorban az infravörös képen – jól megfigyelhető a központi településrészt délről kerítő széles árok vonala, valamint az ároktól délre (a településmagtól távolodva) további felszíni mintázatok (3. kép). Az újabb kutatások előtt kis magasságból a Herman Ottó Múzeum megbízásából Czajlik Zoltán készített régészeti célú légifelvételeket a területről. 2006 szeptemberében lehetőség nyílt, hogy a Zemplénair Kft. helikopterével további légifényképeket készítsünk.⁷

A fényképek elemzése alapján elmondható, hogy a központi települési rész átmérője É-D-i irányban 53 méter, K-Ny-i irányban pedig 63 méter (4. kép 1. terület). A központi településrészt délről övező árok 20 méter széles lehetett (4. kép 2. terület). Ezen kívül déli irányban jól kivehető a külső település világosszürke foltja (4. kép 4. terület). Az ároknak a központi telepet övező platóhoz való csatlakozásánál mindkét oldalon az ároktól délre világos folt látható. Ennek barnássárga színe jelentősen eltér a települési objektumokra utaló világosszürke színtől. A jelenség oka feltehetően talajerrózió (4. kép 3. terület). A közel merőleges tengelyállású légifényképeken kevésbé, a surlófényben készült, de ferde tengelyű képeknél jobban megfigyelhetők azok a külső településen kívüli szintén világosszürke objektumok, melyeket a terepbejárás alkalmával is beazonosítottunk, és helyüket GPS segítségével bemértük (3. kép 3. területek).

A légifelvételek elemzése alapján jelöltük ki a geofizikai és a terepbejárás szelvények helyét (3. kép 2. terület, 5–7. kép).

3. kép Hernádbüd-Várdomb. A terepbejárás során meghatározott külső telepjelenségek a területi infravörös légi fényképére vetítve. 1: A plató terepbejárással vizsgált területe. 2: Az intenzív felszíni leletgyűjtéssel kutatott terület. 3: A külső telepjelenségek régészeti leletek által jelölt foltjai

Abb. 3 Hernádbüd-Várdomb. Bei der Geländebegehung bestimmte äußere Siedlungerscheinungen projiziert auf die infrarote Luftaufnahme des Gebietes. 1: Das durch Geländebegehung untersuchte Gebiet des Plateaus. 2: Das durch intensive Oberflächen-Fundsammlung erforschte Gebiet. 3: Die durch archäologische Funde bezeichneten Flecken der äußeren Siedlungerscheinungen.

Geofizikai kutatások

A geofizikai méréseket a Miskolci Egyetem Geofizikai Tanszéke Hursán László vezetésével végezte. A mérések helyét a helyszíni szemlék során tett megfigyeléseink és a légifényképek elemzése alapján jelöltük ki. A település hosszában egy 30 méter széles 130 méter hosszú alapfelületet mértek végig, ami ke-

resztülhaladt az erősített településrészen, az árkon és a külső településen is. A hosszanti szelvényre merőlegesen a kezdőponthoz mérten 76 méternél egy 20 méter széles keresztshelvényben folytatódottak a mérések (5–6. kép).

A fajlagos ellenállás méréseire négyelektródos, két mozgóelektródos geoelektromos módszert használtak. A módszer lényegének értelmében⁸ a katód és az anód közötti távolság mértéke megfelel a mérés mélységadataival, így a kijelölt szelvényekben 2, 4, 6 és 8 méteres mélységben mértek fajlagos ellenállást. A mérési adatokból minden mélységi szintre izo-ohm térképet szerkesztettek (6. kép). Ezek a térképek az azonos mélységekhez tartozó fajlagos ellenállások horizontális változásait mutatják. A munka során a fajlagos ellenállások vertikális változásait mutató vertikális szelvények is készültek.

A kutatás során a geoelektromos méréseknél kisebb felületen két nem kapcsolódó szelvényben mágneses méréseket is készítettek (5. kép).⁹ A kutatott területre a viszonylag kis fajlagos ellenállás jellemző. Markáns fajlagos ellenállásbeli eltérés (kis fajlagos ellenállású zóna) látható a hosszanti szelvény 0+60–70 méteres sávjában 2 és 4 méteres mérési mélységben. A kapott izo-ohm térképeket a légifelvételekkel egybevetve az alacsony fajlagos ellenállású zóna a központi települést délről övező árok vonalával esik egybe. A 6 méteres mélységi szintben az árok vonala már nem válik el élesen környezetétől, valószínűleg ebbe a mélységbe már nem ért le az alja. Hasonlóan alacsony ellenállású, félkör alakú terület figyelhető meg a hosszanti szelvény ÉK-i sarkában irányában (6. kép). A folt egybeesik a légifelvételeken és terepi vizsgálataink alakalmával is jól látható kerek, sötét színű folttal (4. kép 6. terület). Valószínűleg itt egy fiatalabb beásásról lehet szó, de ezt a kérdést csak ásatással lehet tisztázni.

Mind a négy mélységszinten a hosszanti szelvény ÉNY-i sarkában magas ellenállású sáv különül el élesen környezetétől. Ennek oka magas ellenállású kőzet vagy műtárgy pl.: kőfal lehet (6. kép). A mért ellenállási eltérés formája egyezik a felső plató szélének ívével. A mérési eredmények összecsengenek a régészeti szakirodalomban olvasható kőszáncra, illetve „középkori kővárra” utaló adatokkal (NOVÁKI-SÁRKÖZY-FELD 2007, 58) és a helyi adatközlők által elmondottakkal, miszerint a települést kőfal erősítette. A sánc régészeti vizsgálata még nem történt meg, ezért annak szerkezetéről nem áll rendelkezésre közelebbi információ.

A keresztshelvény nyugati felében nagy felületen mért magasabb ellenállású zóna a geofizikai szakvélemény szerint közeteredetűnek minősíthető. Kisebb anomáliák 2 méteres mélységszintben megfigyelhetők

4. kép Hernádbüd-Várdomb 2006-ban készült ferde tengelyű légi felvétele. 1: Erődített településrész. 2: A településmagot övező ráok. 3: Talaerózió nyomai. 4: Intenzív leletgyűjtéssel vizsgált külső településrész. 5: A településmagot három oldalról övező plató. 6: Feltételezhető újkori bolygatás foltja

Abb. 4 Schrägachsen-Luftaufnahme von Hernádbüd-Várdomb von 2006. 1: Befestigter Siedlungsteil. 2: Den Siedlungskern umgebender Graben. 3: Spuren von Bodenerosion. 4: Mittels intensiver Fundsammlung untersuchter äußerer Siedlungsteil. 5: Das den Siedlungskern auf drei Seiten umgebende Plateau. 6: Fleck der vermutlich neuzeitlichen Störung

a hosszanti szelvény É-i és D-i területein is. Ez nagyobb mélységekben már nem jellemző. Régészeti objektumok azonban főleg a felső 2 méteres sávban várhatók, még akkor is, ha több régészeti korú réteget feltételezünk.

A vertikális mágneses gradiens térképen az északi mérési területen egy 12–14 méter széles közel É-D-i irányú, a szelvény egészen végigfutó anomaliasávot láthatunk (5. kép). A jelenségnek felszíni nyoma nincs. Mivel az intenzív régészeti leletgyűjtés nem ezen a területen folyt, közelebbi információval nem rendelkezünk a mágneses anomália magyarázatát illetően.

Településszerkezet

A régészeti terepbejárások során elsődleges célként a település szerkezetének meghatározását tűztük ki. A

légifelvételek tanulmányozása során és többszöri helyszíni szemlénk alkalmával megállapítottuk, hogy a település központi területét egykor széles árok védte déli irányból. Ennek az ároknak a külső oldalán szintén megtelepülésre utaló nyomokat találtunk. A talaj színe világosabb szürke volt, mint a környező területeken, megegyezett a központi településen megfigyelttel (2. kép, 3. kép 2. terület, 4. kép 4. terület). A felszínen jól körülhatárolható területen ugrásszerűen megnőtt a leletanyag mennyisége. A légifelvételek elemzése alapján a központi településrész átmérője 53 méter körül lehetett. A külső település foltjának teljes lefedéséhez egy 50x60 méteres négyzethálót kellett alkalmaznunk (3. kép 2. terület, 7. kép).

A várdombhoz délről kapcsolódó plató felületét 730 méter hosszan 230–280 méter szélességben bejártuk (3. kép). Ennek alkalmával a külső településen kívüli jól azonosítható objektumokat sikerült meg-

figyelünk. Ezek egy része a külső településrészhez tartozó kisebb gödör lehetett. A külső település közepétől 120 és 220 méteres távolságban nagyobb összefüggő világosszürke színű, leletgazdag foltokat figyeltünk meg (3. kép 3. terület). Ez alapján a település hármastagolását állapíthatjuk meg:

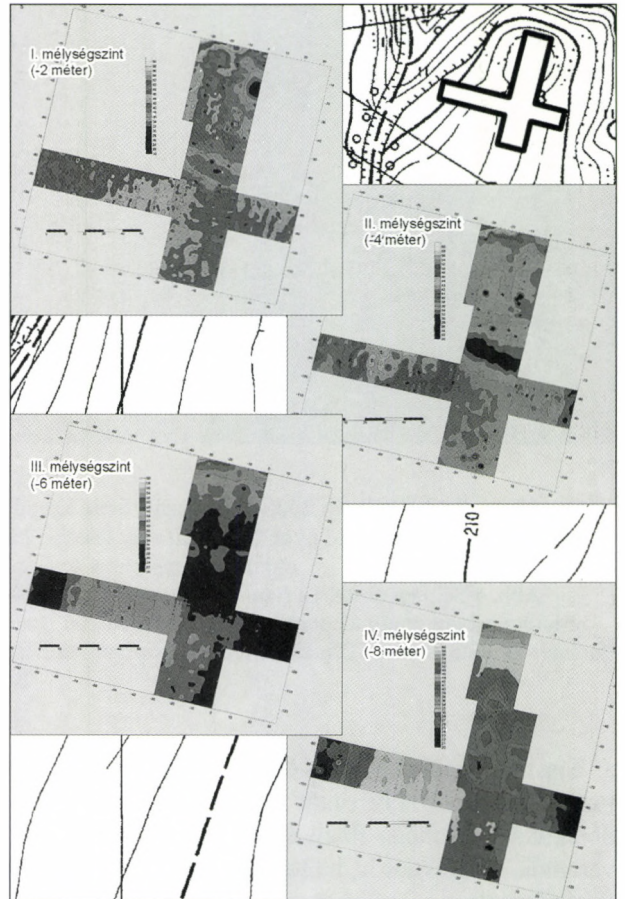
- a központi településmag, melyet árok, illetve sáncrendszer vett körül (4. kép 1, 2 és 5. területek),
- a külső település területe (4. kép 4. terület),
- egy, a külső településen kívül elhelyezkedő objektumrendszer, feltehetőleg külső gödrök foltjai (3. kép 3. területek).

5. kép Hernádbüd-Várdomb. Az archeomágneses geofizikai vizsgálatok helye és eredményei
Abb. 5 Hernádbüd-Várdomb. Stelle und Ergebnisse der archäomagnetischen geophysikalischen Untersuchungen

A hatvani kultúra településeire jellemző, hogy a telep egy viszonylag kis részét mély, széles árokkal veszik körül, ezen kívül található a jóval nagyobb kiterjedésű ún. külső telep, ami a központi telepnél általában kisebb rétegvastagságú (KALICZ 1968, 133–134; KALICZ 1984, 194–195). Tiszaluc-Dankadombon Kalicz Nándor egy 25 méter széles széles félköralakú

árkot figyelt meg, aminek a vége a Tiszát éri. Az árok 50 méter hosszú és 20 méter széles várat vesz körül (KALICZ 1968, 134). A klasszikus hatvani rétegekhez tartozó központi telepet körülvevő 13 méter széles és 4,7 méter mély árkot figyeltek meg Jászdózsa-Kápolnahalmon (STANCIK 1982, 384; STANCIK–TÁRNOKI 1992, 127). Szentistván-Fehérló tanyán a telepet 3 oldalról a Csincse patak határolta, amit átvágtak egy 15–20 méter széles árokkal (KALICZ 1968, 134). Hasonló árok található Szakáld-Testhalmon: 70 méteres felületet körbevevő 40 méter széles, 3–3,5 méter mély árok (SÜMEGI et al. 1998; KOÓS 2002, 224). A Török-

6. kép Hernádbüd-Várdomb. A különböző mélység szintekre vonatkozó talajellenállás mérések helye és eredményei
Abb. 6 Hernádbüd-Várdomb. Stelle und Ergebnisse der Bodenwiderstandsuntersuchungen bezogen auf die verschiedenen Tiefenniveaus

szentmiklós-terehalmi 140x70 méter területű tellt ma is jól kivehető őskori árok erősítette (TÁRNOKI 1996, 3), akárcsak Aszód-Manyikon (TÁRNOKI 1988, 137). Tiszaug-Kéménytetőn a 4 méter mély széles árok a nagyrévi rétegek felett levő egyetlen hatvani szinthez

kapcsolható (CSÁNYI–STANCIK 1982, 8. kép; CSÁNYI–STANCIK 1992, 117). A vcelincei/méhi (SK) többretegű település alsó, hatvani kultúrába sorolható rétegeihez tartozó árokrendszerének külső, legnagyobb eleme 12 méter széles és 4,5 méter mély volt, mely egy 60x80 méteres, ovális területet fogott közre (FURMÁNEK–MARKOVA 1992, 295–297; *ibid.* 1998, 207; GÖRSODORF–FURMÁNEK–MARKOVA 2004, 80). Male Kosihy-Papföld/Ipolykiskeszi (SK) lelőhelyen a hatvani kultúra és az azt követő közös magyarádi, illetve északi mészbetétes kerámia kultúrája rétegeihez egyaránt tartozott a települést körülvevő árokrendszer. A külső, ívformájú árok 210 cm mély, 360 cm széles és 150 cm hosszú volt, belülről paliszád védte. A külső árok – kb. 80 méterre a belsőtől –, 90 méter hosszú és 20–22 méter széles volt, mélysége 6–7 méter. Valószínűleg ehhez is földsánc tartozott (TOČIK 1981, 255, 257–258).

Hernádbüd-Várdomb esetében a külső településnek meghatározott feltétele mérete nagyságrendjében megegyezik az árokkal és sánccal védett központi településrész méretével. Az ezen kívül elhelyezkedő objektumláncolat megfigyelésére azonban eddig nem volt régészeti adatunk.

Külön ki kell térnünk a központi településrész erősítésére. A lelőhely földrajzi elhelyezkedése megteremtette a lehetőséget, hogy három oldalról természetes védelmet kapjon. A keleti és a nyugati oldalon a bevágódó vízmosásos árok, az északi oldalon az egykori magaspárt maradványa nyújtották ezt a védelmet. Ennek ellenére a központi településrész körül ezen a három oldalon 20 méter széles mesterséges platót alakítottak ki a bronzkorban (2. kép, 4. kép 5. terület). A plató külső pereme csatlakozik a természet által kialakított meredek partoldalhoz. A plató szintje és a magaspárti fensík valamint az őskori település szintje között 6–8 méter magasság különbség van. A plató északi és nyugati területe nem művelt, réti terület, régészeti megfigyeléseket e területen nem lehetett tenni. A plató keleti sávja szántott volt, azon terepbejárásunk alkalmával intenzív leletanyagot nem találtunk. A település déli oldalán levő árok feltehetően csatlakozott a plató vonalához, így egységes védelmi rendszert alkotott azzal.

Már korábban utaltunk arra, hogy a régészeti szakirodalom és a helyi hagyomány szerint is a fensík pereme és a plató közti szintkülönbség vonalában kőből készült erősítés lehetett. Terepbejárásaink és helyszíni szemléink alkalmával a település központi magjának északi peremén található meredek falban, a rókajaratokban nagyobb köveket figyeltünk meg. A kősánc meglétét és annak korát azonban ásatással kell igazolni. A bronzkor korai szakaszában nem ismert a települések kővel való erősítése. Legközelebbi pél-

dánk a középső bronzkori füzesabonyi kultúra szlovákiai településeiről származnak: Alsómisle/Nižna Myšľa (SK), Szepescsütörtök/Spišský Štvrtok (SK) (VLADÁR 1975, 273–293; NOVOTNA 1995; GAŠAJ 2002; FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999, 114–120; OLEXA 1982a; *ibid.* 1982b; *ibid.* 1983; *ibid.* 1992; *ibid.* 2003).

A védett településrész mérete jól beillik a hatvani kultúra ismert, fentebb részletesen tárgyalt településeinek sorába. A kultúra házméretei igen változatosak. Kalicz Nándor véleménye szerint méretük 17,5–100 m² között mozog (KALICZ 1968, 134–143). Az átlagos házszelesség 4–6 méter között van (KALICZ 1984, 195). A Tiszalúc-dankadombi feltáráson 4–5 méter széles házakat tártak fel. Az alsóbb rétegekben nagyobbak, míg a fiatalabb szinteken kisebb házakat figyelt meg az ásató (KALICZ 1968, 136–137). Hasonlót figyelt meg Stanczik Ilona is Jászdózsa-Kápolnahalmon (STANCIK–TÁRNOKI 1992, 124–125). Jászdózsa-Kápolnahalmról az első összefoglalások 4 méter széles házakat említenek, 1,8 méter széles utcával (STANCIK 1982, 382). Az ásató doktori disszertációjában részletesen leírja az egyes szintek jelenségeit és épületeit. Az V. szinten 760 cm hosszú és 590 cm széles, a VI. szinten 1150 cm hosszú és 580–900 cm széles illetve egy 1100x400 centiméteres, a VII. szinten egy 900–920 cm hosszú és 550–560 cm széles illetve egy 1020 cm hosszú és 460 cm széles, a VIII. szinten 920x560 cm-es épületet tártak fel. A XI–XVI. szintek házainak szélessége 6,2 méter és 3,9 méter között mozgott. A házak között egy keskenyebb 60–70 cm széles és egy szélesebb 100–230 cm széles utcát lehetett megfigyelni (STANCIK 1988, 23–40).

Törökszentmiklós-Terehalmon a 4x4 méteres szelvényméret miatt teljes házméretet nem lehetett megfigyelni. Csak a 6. szint egyébként szokatlan „L alakú épületének” szélességét lehetett megmérni, ami 460 cm volt (TÁRNOKI 1996, 11–12, 18). A házak között 110–180 cm széles utcák álltak (TÁRNOKI 1996, 5, 8). Ároktő-Dongóhalmon a hatvani településrétegben 4 méter széles házsört figyeltünk meg. A házak hossz méretére nem volt adat (P. FISCHL 2006 139–148).

Hernádbüd-Várdombon az átlagosnak mondható 4x10 méteres bronzkori házmérettel számolva sem állhatott 10 épületnél egyszerre több a központi településen. Ugyanez mondható el a külső településrészről is. Az eddigi vizsgálatok alapján még nem állapítható meg, hogy milyen volt a két települési rész rétegsora. Az ismert és fentebb már hivatkozott hatvani település feltárással tanulsága szerint a központi rész általában többretegű, míg a külső település nagyobb területen de rétegzettség nélkül terül el. Az intenzív talajművelés Hernádbüden minden bizonnyal

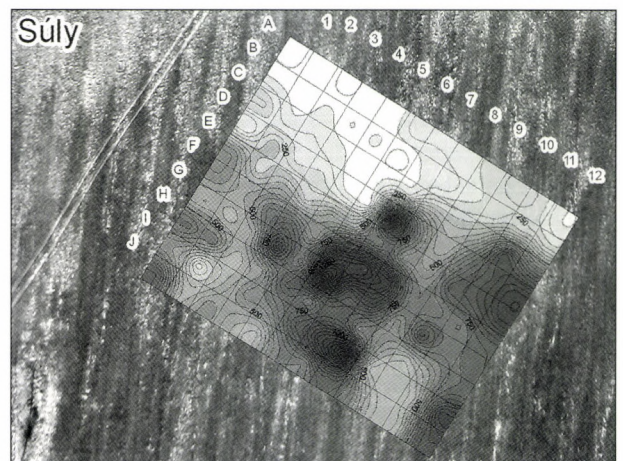
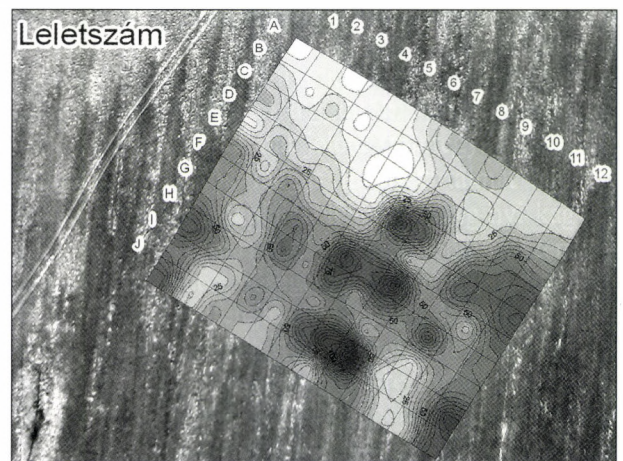
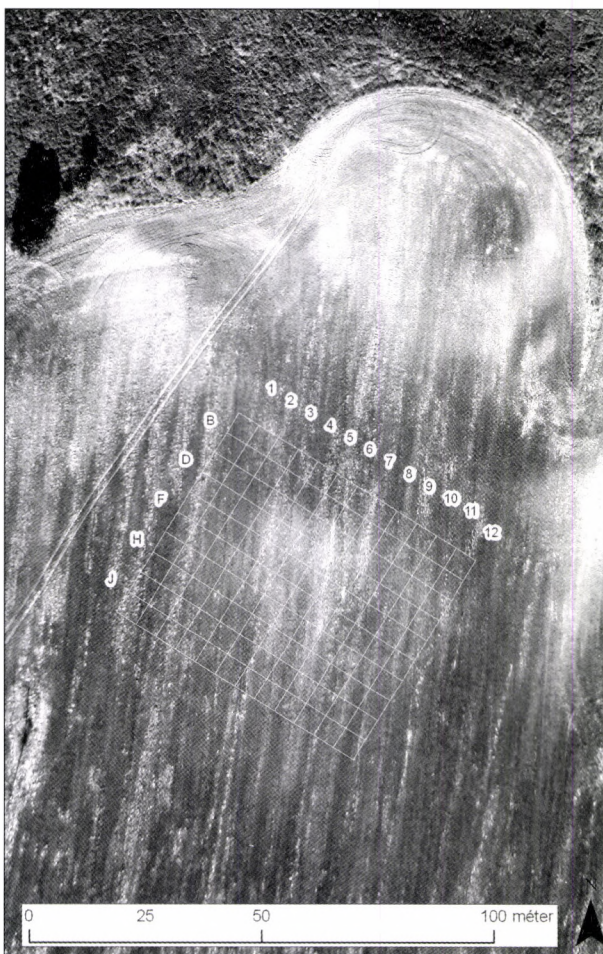
tönkretette a felső települési réteget (jó példa erre, a nagyon intenzív felszíni leletanyag, a szántásban megfigyelhető roncsolt égett foltok és jól körvonalazható kagylóval teli gödrök).

Felszíni leletgyűjtés és a leletanyag elemzése

Az intenzív terepbejárást a külső település foltjára koncentráltuk (7. kép). A terepbejárást 2007 tavaszán végeztük. A felszín szántott, tárcsázott volt. A munkában a Miskolci Egyetem Őstörténeti és Régészeti tanszékének hallgatói vettek részt. A felszínen is jól megfigyelhető leletsűrűsödésnek megfelelően felállított 60x50 méteres négyzethálót úgy telepítettük, hogy ÉNy-i sarka az árok nyomvonalába essen, és így kimutatható legyen a betöltött árok és a településfolt leletmennyiségének különbsége. A leletek begyűjtése 5x5 méteres négyzethálóban történt.

A kerámiaanyag tipológiai elemzése során egy igen egységes, szegényesen díszített, rövid időszakot átfogó leletanyagot lehetett kimutatni.¹⁰ A megvizsgált

4750 db kerámiatöredék a hatvani kultúra korabronz-kor 3 eleji fázisára tehető. A kerámiatöredékek nagy része az erre az időszakra általánosan jellemző seprűzéssel durvított felületű (1619 db, a teljes kerámiaanyag 34%-a). A seprűdszes felület-kialakításnál kisebb számban voltak a hatvani kultúrára jellemző ún. textildíszes töredékek (413 db, a teljes kerámiaanyag 8,7 %-a). Fésűköteges díszítést elenyésző számban találtunk a leletanyagban (22 db, a teljes leletanyag 0,46 %-a). A vizsgált leletanyagban néhány fiatalabb, fűzesabonyi töredék mellett a hatvani kultúra jellemző kerámiaformáit találtuk: kihajló peremű, tölcséres nyakú amfóratöredékeket, amfórák gömbös hasán ülő, gyakran textilmintás alagútfülekét, enyhén kihajló peremű, S-profilú seprűzött fazéktöredékeket, simított felületű gömbös hastöredékeket, egyenes peremű gömbszelet alakú csupokat és tálakat. A kerámiák jellegzetes díszítőmotívumai a hármás bekarcolt vonalból kialakított cikk-cakk minta, a rátett apró bütykös barbotin, a textildíszes és a díszítetlen felületet elválasztó bekarcolt vonal.

7. kép Hernádbüd-Várdomb. Az intenzív felszíni leletgyűjtés helye és mennyiségi értékelése
Abb. 7 Hernádbüd-Várdomb. Ort und Mengenauswertung der intensiven Oberflächen-Fundsammlung

A bronzkori háztartások általános kellékei a parázsborítók, miniatűr edények, fedők, orsógombok, pác-edények és a hordozható tűzhelyek töredékei itt is napvilágra kerültek. Minden kora és középső bronzkori kultúra leletanyagában így itt is megtalálhatók a kocsikerekek. A hatvani kultúra egyik sajátossága a kisméretű állatfigurák készítése. Egy feltehetően vadkant/sertést ábrázoló kispasztika töredéke is előkerült a terepbejárás során.

A leletanyag korát a korábban a múzeumba került leletgyűttesekben található Szaniszló, illetve Érend-réd típusú importkerámiák határozzák meg. Az egységes leletanyag és az importkerámiák alapján a Hernádbüd-Várdombon a kora bronzkor 3 idején (Kr.e. 2300–2100) rövid ideig használták a települést. Mindezekből következik, hogy nem biztos, hogy akár a külső, akár a belső települési részen több rétegű megtelepedéssel számolhatunk.

A külső település intenzív leletgyűjtéssel történt kutatása mellett kijelöltünk egy 5x5 méteres kiterjedésű kontrollnégyzetet a központi település területén belül is (7. kép). A kontrollnégyzetből előkerült leletanyag (129 db, 1896 gramm) mennyisége nagyobb, mint a külső település legintenzívebb négyzeteiben talált leletanyagok nagysága (I8: 137 db, 1492 gramm; I7: 105 db, 1138 gramm; F8: 107 db, 1195 gramm).

A terepbejárásból előkerült kerámiaanyag területi eloszlását is vizsgáltuk a mennyiség és a súly viszonylatában (7. kép). A négyzethálót úgy jelöltük ki, hogy annak ÉNy-i sarka beelölgjön az árok vonalába. Ennek megfelelően alacsony a leletek mennyisége az A-C 1–5 négyzetekben. Az adatokat vizsgálva úgy tűnik, hogy nem a darabszám, hanem a leletek súlya tükrözi pontosabban az egykori objektumok helyét. Több esetben megfigyelhető volt, hogy magas darabszámhoz ki súly társult. Ezekben az esetekben sok apró, gyakran értékelhetetlen töredék került elő az adott négyzet területéről. Sokkal inkább jelzi az egykori objektum helyét, ha kimondottan nagyméretű töredékek, féledények, vagy frissen törött összeillő töredékek találhatóak a gyűjtési egységben. Ebben az esetben alacsony a darabszám, de magas a súlyadat.

A leletanyag súly szerinti eloszlását mutató izovonalas térkép adatai alapján a vizsgált terület közepén három markánsan kiemelkedő súlyadattal rendelkező zóna látható: D7 és környéke, F6-7-8-G6 és I7-8. Továbbá a 12-es sáv D-E és I soraiban találhatunk még magasabb adatokat.

Az ép kagylóteknők területi eloszlása ezzel teljesen megegyező képet mutat, míg a töredékes kagylóhéjak eloszlási térképén eltérő, rendszert igazán nem mutató alakzatokat láthatunk (GULYÁS, appendix).

A vizsgált területen az előkerült leletanyag sűrűsödési pontjai jelzik az egykori objektumok helyét. Az

objektumok meghatározásához (gödör, lakóépület) azonban ez az adat nem elégséges. 5x5 méteres négyzetháló esetében 2 egymás mellett levő négyzet területe már egy bronzkori ház méretével is megegyezhet. Kisebb gyűjtési egységek használatát a terület szántott jellege viszont nem indokolta. Az eloszlási anomáliák a vizsgált terület középső zónájában Ny-K-i irányú párhuzamosan elhelyezkedő objektumokra utalnak.

A várdombi település temetője

A Várdomb alatt található Teknő-völgyben levő homokbánya falában 2007 tavaszán végzett helyszíni szemlének folyamán egy még ismeretlen korú szárazon rakott kőalapozás maradványai mellett hamvasztásos temetkezés nyomait figyeltük meg (1. kép). A bánya partfalában a kalcinált csontokat egy kupacban, edénymelléklet nélkül találtuk. Szopkó Márton helyi adatközlő szerint a völgyben található homokbányában a korábbi években két másik helyen urnasír maradványai kerültek elő. Az úthoz közelebb eső sírból egy agyag kanalat az adatközlő átadott a Herman Ottó Múzeumnak. Lovász Emese a területen tervezett homokbánya nyitásával kapcsolatos helyszíni szemléje során szintén hamvasztásos sírok nyomait figyelte meg 1999-ben. A temetkezési hely légvonalban 600 méterre van a várdomb platójától.

Összefoglalás

A tárgyalt vizsgálati módszerek segítségével a Hernádbüd határában található bronzkori település rekonstrukciós képe a következőképp rajzolható meg. A központi település területe 53–60 m átmérőjű volt, három oldalán ismeretlen szerkezetű sánccal erősítették meg. Több adat utal arra, hogy a sánctól kövel erősítették, amit ma három oldalról 20 méter széles, mesterséges plató vesz körül, melynek szerepe még nem ismert. A plató meredek oldalai természetes geomorfológiai folyamatok eredményei során jöttek létre. Ez a földrajzi környezet határozta meg, hogy a bronzkori ember lakóhelyül választotta a Várdombot. A központi települést délről 4 méter mély, 20 méter széles árok határolta. Ennek külső oldalán 50x60 méteres területen található a külső település területe. A külső település jól azonosítható foltján kívül egy önálló objektumokból (jórészt kisebb gödrök és nagyobb ismeretlen eredetű foltok) álló külső gyűrű figyelhető meg.

A település korát az előkerült régészeti leletanyag, annak egységes volta valamint az importkerámiák a kora bronzkor 3 elejére, a korai hatvani kultúra időszakára datálják (Kr.e. 2300–2000).

A település lakossága főleg szarvasmarha és sertéshúst fogyasztott, mint az az archeozoológiai elemzésből kiderül, de jelentős mennyiségben hozzájárult a húsellátáshoz a vadászott állatok száma is (őstulok, szarvas, őz). Kiegészítő táplálékul a Hernád medréből extrém módon szelektív jelleggel kagylót - *Unio Crassus* gyűjtöttek. Valószínűleg kihasználták a

Hernád árterének réti környezetét és a magaspart eltérő adottságú környezeti viszonyait is. Ez utóbbi rekonstruálása azonban a jövő feladata.

Feltehetően a településtől 600 méterre a Teknő-völgy homokbányájában található az egykor itt élt bronzkori közösség hamvasztásos temetője.

Jegyzetek

- 1 A terület földrajzi nevét illetően több eltérés is található a szakirodalomban. A hatvani kultúra erődített települése jelenleg Hernádbüd település közigazgatási határához tartozik, de több helyen olvasható Gibárt-Földvár elnevezés is, mivel a terület Gibárt közigazgatási határhoz közel található. A lelőhelyre vonatkozó dokumentációk a miskolci Herman Ottó Múzeum Adattárában találhatóak: HOM Adattár 1674-83; 1852-86; 3346-2003; 3392-2003; 3562-2004. A földvár területe védett lelőhely.
- 2 Csoma J. említi, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban (Régészeti napló 1870. 2. sz. 141. l) és a Felsőmagyarországi múzeumban is található leletek (CSOMA 1910, 37). Kobály J. közöl 2 tárgyat a Kárpátaljai Honismereti Múzeum Gyűjteményéből (KHM Ltsz: 23-262, 23-696; KOBÁLY 2004, 54).
- 3 HOM Rég. ltsz: 58.18.1-11 (Saád Andor gyűjtése); ltsz: 78.42.1-13 (Szigeti Endre gyűjtése); ltsz: 85.6.1-49 (Wolf Mária és Simán Katalin terepbejárása); ltsz: 92.82.1-2 (Eperjesi Róbert ajándéka); ltsz: 92.83.1-5 (Gidófalvy P. ajándéka); ltsz: 2000.14.1-20 (Hellebrandt Magdolna és Paszternák István terepbejárása); ltsz: 2000.15.1-12 (Paszternák István terepbejárása); HOM RégAd.: 3392-2003.
- 4 Miskolc, Herman Ottó Múzeum, ltsz: 2000.14.1, 85.6.37, 92.82.1. Az utóbbi két töredék meghatározásáért Dani Jánosnak tartozunk köszönettel.
- 5 A geomorfológiai folyamatok tisztázásában nyújtott segítségért a Miskolci Egyetem Természetföldrajz- Környezettan tanszékének és Hegedűs Andrásnak tartozunk köszönettel.
- 6 A légifelvételek felhasználásáért köszönetet mondunk dr. Vass Tamásnak (FÖMI).
- 7 Ezek a felvételek ferde tengelyűek, pontos geodéziai illesztésükhöz, a fényképezést megelőzően a terepen 30x30 méteres négyzet sarkain örkeresztet helyeztünk el, melyek helyét geodéziai műszerrel bemértük. A fényképek perspektivikus torzítását előzetesen korrigáltuk, majd az így módosított fotókat térinformatikai rendszerben, affin-transzformációval illesztettük a mérőpontokhoz.
- 8 A geoelektromos méréseket ABEM gyártmányú TERRAMETER SAS 300C típusú műszerrel végezték. HOM RégAd: 4130-07.
- 9 A mágneses méréseket kanadai gyártmányú Overhauser típusú protonprocessziós magnetométerrel végezték.
- 10 A leletanyag a Herman Ottó Múzeum Régészeti raktárában 2008.4. tételszám alatt található.

IRODALOM

- BADER 1978 BADER, T., *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. – Die Bronzezeit in Nordwestsiebenbürgern*. București 1978.
- BÁTORA 1998 BÁTORA, J., *Zur Problematik der Anfänge der Otomani-Kultur in der Ostslowakei. – K problematike počiatku otomanskej kultúry na východnom Slovensku*. VÝP 5 (1998) 19–26.
- CSÁNYI–STANCZIK 1982 CSÁNYI M.–STANCZIK I., *Előzetes jelentés a Tiszazug-kéménytetői bronzkori tell-telep ásatásáról. – Vorbericht über die Ausgrabungen der bronzzeitlichen Tellsiedlung von Tiszazug-Kéménytető*. ArchÉrt 109 (1982) 239–254.
- CSÁNYI–STANCZIK 1992 CSÁNYI, M.–STANCZIK, I., *Tiszazug-Kéménytető*. In: Meier-Arendt, W. (Hrsg.), *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main 1992, 115–119.
- CSOMA 1910 CSOMA J., *Abaúj- és Tornavármegye a honfoglalás előtt*. Történelmi közlemények Abaúj-Torna vármegye és Kassa múltjából 1, 1910.
- DANI 2001 DANI J., *A Kárpát-medence EK-i részének Kulturális és Kronológiai kérdései a kora bronzkor időszakában. – Cultural and cronological Question con-*

- cerning the N-E Part of the Carpatian Basin in the Early Bronze Age. MOMOΣ I (2001) 129–161.
- DANI 2005 DANİ J., *A Felső-Tisza-vidék kora bronzkora a tell-kultúrákat megelőző időszakban*. PhD disszertáció. Budapest-Debrecen 2005.
- P. FISCHL 2006 P. FISCHL K., *Ároktő-Dongóhalom. Bronzkori tell telep. – Bronzezeitliche Tell-Siedlung in Ároktő-Dongóhalom*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Régészeti Emlékei 4, Miskolc 2006.
- FURMÁNEK–MAKOVÁ 1992 FURMÁNEK, V.–MARKOVÁ, K., *Siedlung des Tell-Typ in Včelince*. In: Hermann, J (Hrsg.), Heinrich Schliemann. Grundlagen und Ergebnisse moderner Archäologie 100 Jahre nach Schliemanns Tod. Berlin 1992, 293–303.
- FURMÁNEK–MAKOVÁ 1998 FURMÁNEK, V.–MARKOVÁ, K., *Osobitosti sídliska tellového typu vo Včelinciach. – Besonderheiten einer Siedlung des Tell-Typs in Včelince*. SIA 46(1988)205-224.
- FURMÁNEK–VELIAČIK–VLADÁR 1999 FURMÁNEK, V.–VELIAČIK, L.–VLADÁR, J., *Die Bronzezeit im Slowakischen Raum*. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa PAS 15, Rahden/Westf. 1999
- GAŠAJ 2002 GAŠAJ, D., *Osady warowne i życie gospodarcze. – Fortified Settlements and their Economic Life*. In: Między Mykenami a Bałtykiem 2002, 21–51.
- GÖRSDORF–FURMANEK–MARKOVA 2004 GÖRSDORF, J. – FURMÁNEK, V.–MARKOVÁ, K., *Some new ¹⁴C Data to the Bronze Age in the Slovakia*. Geochronometria 23 (2004) 79–91.
- HORNYÁK HORNYÁK M., *Gibárt helynevei*. Kézirat. HOM Néprajzi Ad.: 3725.
- KALICZ 1968 KALICZ, N., *Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn*. ArchHung 45, Budapest 1968.
- KALICZ 1984 KALICZ, N., *Die Hatvan-Kultur*. In: Tasić, N. (ed.), Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkan. Beograd 1984, 191–215.
- KOBÁLY 2004 KOBÁLY J., *Magyarországi régészeti emlékek ukrajnai közgyűjteményekben*. Ungvár 2004.
- KOÓS 2002 KOÓS, J., *Bronzezeitliche Siedlungsforschungen in Nordostungarn*. BudRég 36 (2002) 221–233.
- NÉMETI–DANI 2001 NÉMETI J.–DANI J., *Néhány kora bronzkori sír az Érmellékről (Románia) és a Nyírségből (Magyarország). Adalékok ÉK-Magyarország és ÉNy-Románia kora bronzkorához. – Some Early Bronze Age graves from the Érmellék (Romania) and Nyírség (Hungary). Some data of the Early Bronze Age of North-east Hungary and North-west Romania*. JAMÉ 43 (2001) 95–126.
- NÉMETI–ROMÁN 1995 NÉMETI, J.–ROMAN, P., *Epoca bronzului timpuriu din Nord-Vestul României (Grupul Cultural Sanislău). – Die Frühbronzezeit Nord-West Rumäniens. Die Sanislău-Gruppe*. Studii și Comunicări 11/12 (1994/95) 1995, 25–32.
- NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007 NOVÁKI GY.–SÁRKÖZY S.–FELD I., *Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a Kuruc korig. Magyarország várainak topográfiája 1*. Borsod-Abaúj-zemplén megye régészeti emlékei 5, Miskolc 2007.
- NOVOTNÁ 1995 NOVOTNÁ, M., *Befestigte Siedlungen der Otomani-kultur in der Slowakei*. In: Aspes, A. (ed.), Settlement Patterns between the Alps and the Black Sea 5th to 2nd Millenium B. C. Museo civico di storia naturale. Sez. Scienze Uomo 4, Verona-Lazise 1992 (1995), 141–145.
- OLEXA 1982A OLEXA, L., *Siedlungen und Gräberfelder aus der Bronzezeit von Nižná Myšľa in der Ostslowakei*. Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa I. PAS (1982) 387–397.
- OLEXA 1982B OLEXA, L., *Siedlungen aus der Bronzezeit in Nižna Myšľa in der Ostslowakei*. In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. AUSA V 1982, 331–334.
- OLEXA 1983 OLEXA, L., *Sídliská a pohrebiská z doby bronzovej v Nižnej Myšli. – Siedlung und Gräberfelder aus der Bronzezeit in Nižna Myšľa*. AR 35 (1983) 122–129.
- OLEXA 1992 OLEXA, L., *Náleziská z doby bronzovej v Nižnej Myšli. Predbežná správa o výsledkoch výskumu opevnených sídlisk a pohrebiska otomanskej kultúry. –*

- Fundstellen aus der Bronzezeit in Nižná Myšľa. Vorbericht über die Gräbungsergebnisse auf befestigten Siedlung und einem Gräberfeld der Otomani-Kultur.* SIA 40 (1992) 189–197.
- OLEXA 2003
ROMAN–NÉMETI 1989
SÁRKÖZY–NOVÁKI 1991
SIMÁN 1988
STANCIK 1982
STANCIK (manuscript) 1988
STANCIK–TÁRNOKI 1992
SÜMEGI et al. 1998
SZABÓ 1995
TÁRNOKI 1988
TÁRNOKI (manuscript) 1996
TOČIK 1981
VLADÁR 1975
WOLF 1989
WOLF–SIMÁN 1985
- OLEXA, L., *Nižna Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej.* Košice 2003.
- ROMAN, P.–NÉMETI, I., *Die frühbronzezeitlichen Kulturgruppen der Vor-Otomani Periode in Nordwest-Rumänien.* In: Internationales Symposium, Univerzita Karlova, Praha 1989. PHPraha 15–16 (1989) 243–248.
- SÁRKÖZYS.–NOVÁKI GY., *A történeti Abaúj-Torna megye várai (Az őskortól a kuruc korig) II. – Die Burgen des historischen Komitats Abaúj-Torna II. (Von der Urzeit bis zur Kurutzenzeit)* HOMÉ 40 (2001) 143–178.
- SIMÁN K., *Hernádbúd-Gata.* In: B. Hellebrandt M.–Lovász E. (szerk.), *A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1985–86-ban.* HOMÉ 25–26 (1986–87) 1988, 274.
- STANCIK, I., *Befestigungs- und Siedlungssystem von Jászdózsa-Kápolnahalom in der Periode der Hatvan-kultur.* In: Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa. AUSAV 1982, 377–388.
- STANCIK, I., *Jászdózsa-Kápolnahalom (Bronzkori telep).* Bölcsészdoktori disszertáció. Kézirat. Budapest 1988.
- STANCIK, I.–TÁRNOKI J., *Jászdózsa-Kápolnahalom.* In: Meier-Arendt, W. (Hrsg.), *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss.* Frankfurt am Main. 1992, 120–127.
- SÜMEGI P. – KOZÁK J. – MAGYARI E. – TÓTH CS., *A Szakáld-Testhalom bronzkori tell geoarcheológiai vizsgálata.* Acta Geographica Debrecina 34 (1996/97) 1998, 181–202.
- SZABÓ J., *Csuszamlásos folyamatok szerepe a magyarországi tájak geomorfológiai fejlődésében.* Habilitációs értekezés. KLTE Debrecen 1995.
- TÁRNOKI, J., *The settlements and cemetery of the Hatvan culture at Aszód.* IPH I. Budapest 1988. 137–169.
- TÁRNOKI J., *A hatvani kultúra telepe Törökszentmiklóson és Bujákon.* Bölcsészdoktori értekezés, Budapest 1996.
- TOČIK, A., *Malé Kosihy. Osada zo staršej doby bronzovej.* AUSAV 1981.
- VLADÁR, J., *Spišský Štvrtok. Befestigte Siedlung der Otomani-Kultur.* In: III. Internationaler Kongress für Slawische Archäologie. Nitra 1975, 1–23.
- WOLF M., *Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén. – Siedlungen aus der Árpád-Zeit im südlichen Teil des Burgenlandes Abaúj – Poszelenyijá epohu korolej iz ginasztyiji Árpádov na júzsnoj territoriji komitata Abaúj.* Borsodi Kismonográfiák 30, Miskolc 1989.
- WOLF M.–SIMÁN K., *Hernádbúd-Gata.* In: L. Wolf M.–Simán K. (szerk.), *A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1983-ban.* HOMÉ 22–23 (1983–84) 1985, 81.

VORBERICHT DER ERFORSCHUNG
DER BRONZEZEITLICHEN SIEDLUNG HERNÁDBÚD-VÁRDOMB

Auszug

Hernádbúd-Várdomb liegt in Nordostungarn, im Kom. Borsod-Abaúj-Zemplén, auf dem Hochufer des Hernád, zwischen Gibárt und Hernádbúd (Abb. 1). Im Bereich der Erdburg fand noch keine planmäßige archäologische Ausgrabung statt, eine multidisziplinäre Erforschung des Fundortes vor der archäologischen Ausgrabung wurde 2007–2008 vorgenommen. In

ihrem Rahmen geschahen geodätische (Abb. 2) und geophysikalische (Abb. 5 und 6) Messungen, Luftaufnahmen zu archäologischen Zwecken (Abb. 2, 4 und 7) und eine archäologische systematische Geländebegleichung (Abb. 7). Die Forschungsarbeit ist kein abgeschlossener Prozess, in Zukunft möchten wir unsere Kenntnisse über das Gebiet durch weitere Unter-

suchungen erweitern und eine eventuelle archäologische Freilegung vorbereiten.

Ziel der Studie ist die Bestimmung der Struktur und Ausmaße der bronzzeitlichen Siedlung auf Grund des bisher vorhandenen Kenntnismaterials sowie die archäologische und umfeldgeografische Wertung des hier gesammelten Fundmaterials.

Mit Hilfe der behandelten Untersuchungsmethoden kann das Rekonstruktionsbild der bronzzeitlichen Siedlung in der Gemarkung von Hernádbüd folgendermaßen zu skizzieren. Das Gebiet der zentralen Siedlung hatte 53–60 m Durchmesser und war auf drei Seiten von einem Wall unbekannter Struktur umgeben. Mehrere Angaben weisen darauf hin, dass der Wall mit Steinen befestigt war und heute auf drei Seiten ein 20 m breites künstliches Plateau umfasst, dessen Rolle noch nicht bekannt ist (Abb. 2 und 4). Die steilen Seiten des Plateaus sind als Ergebnis natürlicher geomorphologischer Prozesse entstanden. Diese geografische Umgebung war bestimmend dafür, dass der bronzzeitliche Mensch den Várdomb als Wohnplatz wählte. Die zentrale Siedlung war im Süden durch einen 4 m tiefen und 20 m breiten Graben begrenzt. An seiner Außenseite befindet sich in einem

Bereich von 50 × 60 m die äußere Siedlung. Außer dem gut identifizierbaren Fleck ihres Gebietes war noch ein Außenring aus selbstständigen Objekten (größenteils kleineren Gruben und größeren Flecken unbekannter Herkunft) zu beobachten (Abb. 3).

Das Alter der Siedlung wird von dem gesammelten archäologischen Fundmaterial, seinem einheitlichen Charakter und der Importkeramik an den Anfang der Bronzezeit 3, in die Periode der frühen Hatvan-Kultur datiert (2300–2000 v. Chr.). Die Siedlungsbewohner verzehrten vor allem Rind- und Schweinefleisch, wie aus der archäozoologischen Analyse hervorgeht, aber mit erheblichen Mengen trug auch die Zahl der gejagten Tiere (Urrind, Hirsch, Reh) zur Fleischversorgung bei. Als Ergänzungsnahrung sammelte man aus dem Hernád auf extreme Weise mit selektivem Charakter Muscheln, und zwar *Unio Crassus*.

Wahrscheinlich nutzte man auch die Wiesenumgebung des Hernád-Überschwemmungsgebietes und die andersartigen Umweltverhältnisse des Hochufers. Die Rekonstruktion des letzteren ist jedoch eine künftige Aufgabe. 600 m von der Siedlung entfernt befindet sich in der Sandgrube des Teknő-völgy das Brandgräberfeld dieser bronzzeitlichen Gemeinschaft (Abb. 1).

K. P. Fischl
Miskolci Egyetem Történettudományi Intézet
Őstörténeti és Régészeti Tanszék
Miskolc-Egyetemváros
H-3515

T. Pusztai
Miskolc, Herman Ottó Múzeum
Görgey Artur u. 28
H-3529

Tugya Beáta

HERNÁDBÜD-VÁRDOMB BRONZKORI TELEP ÁLLATCSONTLELETEI

*Bevezetés, a vizsgálat módszerei*¹

Hernádbüd-Várdomb lelőhelyen 2007-ben végeztek terepbejárást, melynek során közepes mennyiségű, összesen 658 állatcsontot gyűjtöttek össze egy 730 méter hosszúságú, 230–280 méter szélességű területről. A lelőhely a hatvani kultúra korai szakaszába tartozik, a terület jelenleg szántóföld. Az archeozoológiai vizsgálat eredményeinél nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy terepbejárásból, nem pedig régészeti feltárás során, zárt objektumokból kerültek elő az állatcsontok. Nem zárható ki, hogy esetleg nem régészeti korú leletek is a szántott felszínen lehettek, a bejárt területre kerülhettek.

A dolgozatban szereplő csontméretek a régészeti állattanban egyezményesen elfogadott nemzetközi szabványnak felelnek meg (DRIESCH 1976). Az életkor meghatározásánál a háziállatok esetén SCHMID (1972), a szarvasoknál PÁLL (1985), míg az őzeknél BERDÁR (1983) munkáját használtam fel.

A tanulmány végén lévő 2–4. táblázatokban látható a csontok anatómiai megoszlása, valamint a csontméretek fajok szerint csoportosítva.

A csontanyag leírása

A 658 csontból 514 volt meghatározható, ami a leletek 78%-át jelenti. A terepbejárásból származó,